

• NAŠI ŽAPISKI •

SOCIALNA REVIIJA

Izhajajo enkrat na mesec. — Naročnina za vse leto K 2'80, za pol ali četrt leta razmerno.

Posamični zvezki 24 h.

Rokopise in naročnino sprejema uredništvo in upravništvo »Naši zapiski« v Ljubljani.

Leto I.

Ljubljana, meseca oktobra in novembra 1902.

Štev. 4. in 5.

A. D.:

Stari ali novi program?

II.

Že sedaj se očita, da se preveč vrtimo le v enem kolobarju in da le glede na pravde jezika smo v nemar pustili mnogo drugih zadev . . .

Slovenci! Veliko smo jokotali, načivkali smo brez uspeha na cente papirja . . . Doba jokotanja naj neha, le moška beseda velja!

To so pisale „Novice“ l. 1861. za novo leto. Ali se je do danes že emancipirala javnost slovenska od tistega pogreška, ki ga ji je očital pred 42. leti dr. J. Bleiweis?

Znano je, da se je izvrševalo vse politično delo slovensko od nekdanj že v enostranskem načinu. Od nekdanj smo padali iz ekstrema v ekstrem. Zato pa ima vse javno delovanje med našim narodom doslej znak polovičarstva, površnosti. Čisto nič enotno premišljenega, vse je le fragmentarno. Vidimo pač mogoče izbruhe, žal, le hipne, naše življenjske moči, a to je le znak životarjenja, ne pa življenja našega.

Zakaj je tako?

Ta resnica se tajiti ne dá: Začetkom našega pojavljanja v političnem življenju smo hoteli doseči svojo rešitev izključno le s političnim delovanjem. Trdno smo upali, da nas reši državni zbor in naši državnozbornski poslanci s pomočjo slovanskih bratov naših, slovanske vzajemnosti. Trpelo je to sicer leta in leta, preden smo prišli do spoznanja, kako nezadostno, enostransko je bilo tako reše-

vanje naroda. Do tega spoznanja pa nismo prišli iz svoje iniciative, ampak posneli smo ga po tujih navodih. Tista „visoka“ klerikalna politika umrlega poslanca Kluna in tovarišev se je morala umakniti „demokratičnejši“ krščansko-socialni struji, propagirani po dr. Mahničju, dr. J. Ev. Kreku i. dr. in posneti po vzoru dunajskega Luegra. In liberalci so tudi uvideli, da ne zadošča več samo diplomatiziranje, temveč da se je treba približati ljudstvu in mu razložiti, zakaj gre, ako se govori o ekzistenčnem boju slovenskega naroda. Tudi liberalci so se skušali demokratizirati. Ne dvomim, da pri obeh strujah niso ostali brez zasluge za to moderniziranje socialni demokratije; zlasti pri prvi stranki, ki je od teh največ prevzela in zato — s pomočjo drugih činiteljev, ki samo ona disponira z njimi — tudi dosegla največ uspehov. Liberalci so bili pri nas od svojega rojstva že bolj naklonjeni nazadnjaštvu; zato so trdovratno obtičali pri nekaterih točkah svojega domišljanega, od drugod povzetega programa, niso napredovali pri sebi, v sebi in imeli so čimdalje manje uspehè na zunaj. Sicer bi bili liberalci lahko opazili marsikak dobrohoten opomin, zlasti od socialne demokratične stranke, in se ravnali po njem. Pa se niso. Izmodrila jih ni in jih ne bo niti najzadnja nesreča pri deželnozborski volitvi v Idriji; ne bodo jih spametovali zadnji dogodki po zaključenem zasedanju deželnega zbora. Ne pride jim na misel — ker so tako enostranski, zaverovani v strašilo klerikalizma in protizadružništva —, da se morajo najpreje sami temeljito preobraziti, predno bodo odstranili poglavitne zapreke iz pota.

Tako se je pač enostranost v izključno političnem naziranju nekoliko odpravila, prenehala pa ni še doslej.

In ko se je izdalo geslo, da je podlaga politične moči in veljave gospodarska samostojnost, se je zopet enostransko planilo izključno na to geslo. Sedaj je vsak hotel ekonomično in socialno reformirati in odrešiti Slovenijo, usposobiti jo za tekmovanje s sosednimi narodi, z narodi ovladajočimi svetovni trg, delujočimi z milijoni in milijoni kapitala. Kakor smo popreje pričakovali v politiki čudežev, — ne pa plodovitega dela sadov —, tako smo sedaj zanemarjali druge pango takozvanega delovanja za narod in hoteli čudežev v narodnogospodarskem osamosvajanju. Razglašali so naši spasitelji razna gesla: zadružništvo, konsumna in posojilna društva so najboljši lek; ne, trgovina nam ozdravi otrovane in razjedene naše pozicije; a, kaj še — industrializirati se mora Slovenija, in blagor ji!... Skoro kakor v tisti Kettejevi pesmi na blejskem otoku. Pri tem pa nismo mogli rešiti niti za nas prevažnega problema o izselje-

vanju ljudstva iz domačije v tuje kraje. Nismo imeli pojma in razuma za elementarne kulturne potrebe.

Naravno, da tako ni bilo samo pri omenjenih dveh točkah — pri „politiki“ in „gospodarstvu“, ampak tudi pri leposlovju, kritiki, umetnosti sploh, pri uvajanju modernih in nemodernih idej . . .

Nikjer ne najdeš načrta, po katerem bi se bilo razvijalo naše narodno dejanje in nehanje; nič enotno premišljenega, vse le tja v en dan. Danes kakor kres visok plamen navdušenja, jutri kupček pepela in obupavanje. Nikjer jasnih ciljev, veljajočih v svoji splošnosti za cele periode, vravnajočih naše življenje in delo v korist celokupnosti — — Kaos malenkostnih fragmentov!

Zakaj tako?

Ali kdo ve, kakšne ideje so imeli pred očmi, za čim so stremili naši buditelji l. 1848. in 1849., v letih šestdesetih in sedemdesetih? Ali si je kdo jasno formuliral, kako bi se moralo nadaljevati to, kar je začel in izvrševal dr. J. Bleiweis, kar je mislil dr. L. Toman, dr. J. Razlag, dr. V. Zarnik i. dr.? In vendar — kako jasni so si bili ti možje sami v sebi! Ali kdo ve, da nam je neobhodno potrebno temeljito preštudirati in ozdraviti tiste rane, katere je slovenskemu narodu zasekala protireformacija in dvestoletno spanje narodovo vsled te protireformacije? Skoro se zdi, da odkar smo začeli pri nas z dnevniki, smo se tudi poslovili od jasnosti v našem nastopanju. Princip nam je: do smrti bomo gotovo živeli; postranska stvar je, če živimo dobro ali slabo.

Vsled tega brezbržnost, površnost. To se pojavlja povsod. Najeklatantneje pri mlajših generacijah. In odtod največje zlo. Pri drugih narodih si štejejo ljudje v dolžnost, da se pripravljajo tudi za svoje delovanje v javnosti, ne le za svoje privatno kruhoborstvo; a pri nas danes, in že par desetletji sem? Predsednik akademičnega društva — eo ipso bodoči voditelj naroda, t. j. poslanec, radikalen poslanec. On bo govoril v zakonodavnih zborih! Ali kaj bo govoril? — — — Nulla dies sine linea, in dnevniki slovenski napišejo skozi vse leto že toliko fraz, da se iz njih skrupca par junaških govorov . . . Hiša iz škatljice za žveplenke . . .

A tisti žurnalisti, ki so pisali, ki pišejo dnevnike naše, ki tvorijo naše slovensko javno mnenje, ki zidajo podlago govorom in političnemu prepričanju naših poslancev? Kakor nas najbolje pouči o vrednosti zdravja tisti, ki se je baš odkrižal nevarne bolezni, tako nam gotovo najživeje oceni svobodo in svobodomiselnost človek, ki jo je že svoječasnó moral pogrešati. V boju za vero prvačijo

semtertja ljudje, ki so delali pokoro na čudnih krajih še bolj čudnih imen. Z ljubeznijo do cesarja in domovine nas hočejo prešiniti ljudje, redaktorji, ki so dosegli vrhunec izobrazbe kot c. kr. naredniki . . .

In kdor misli, da so se razmere v naši žurnalistiki danes zboljšale, se kapitalno moti. Po dokaze mi ni treba daleč! Tržaška „Edinost“ — in Zofka Kvedrova. Tržaška „Edinost“, ki se vedno izigrava za najopravičenejšega moralizatorja slovenske javnosti, ki pravi o sebi, da se bori samo z elegantnim papirjem. In kako je šele z listi, nad katerimi moralizira „Edinost“, s „Sočo“, s „Slovincem“, s „Slovenskim Narodom“!

Nezadovoljnost se oglašča v čimdalje širjih krogih. Pojavi se, pa se zopet izgubi, kakor valčki na vodi, če vržeš kamen vanjo, lahko pominejo. Hrepeni se po zboljšanju, pričakuje se nekdo, ki bi prišel z mogočnim nastopom kakor pravljčni kralj Matjaž s svojimi vojskami in rešil Slovenijo našo. A le pričakuje se, dela se ne. Zopet pričakujemo čudežev. Padamo zopet v skrajnost na drugi strani. In stare „Novice“ Bleiweisove so nas pred tem svarile že pred 42. leti!

Kako pa, da ni postalo boljše tekom časa, da je bil opomin dr. Bleiweisov zastoj?

Doživeli smo že pojave, da so se združevali ljudje, kojim je predsedalo to životarjenje na Slovenskem, da jih je vodila želja izogniti se temu blatu v naši javnosti. Mislili so, da dosežejo to z osnovanjem neke takozvane srednje stranke, ki bi ne bila ne klerikalna, ne liberalna, ampak bodisi skrajno nacionalna ali pa pol tič pol miš.

To je bilo pa mrtvorojeno dete. Ne da bi bile moči, ki so se v dosego tega namena spajale v celoto, neznatne; narobe, s temi močmi se je računalo že preje kot z odličnimi pristaši liberalne ali klerikalne stranke. A podjetje samo je bilo nemogoče. Sisifovo delo — pri nas ustavljati, krotiti strankarski prepir liberalcev in klerikalcev! Ta boj se mora izvojevati, da se napravi prostor novim bojem za modernejše ideje, ki bodo imele več življenjatvorne moči v sebi, nego one, za koje gre doslej.

Toda naloga teh moč bi bila, da so, če so hoteli blagodejno vplivati na notranje razmere slovenske, skušali ves spor proglobiti, podati mu miselno podlago, postaviti načelo proti načelu, ne pa izpodbijati osebe, katere bajere predstavljajo načela. Čim so to storili, bi se bil kaos sloven-

skega prepira razjasnil, a s tem bi se bil prepir potisnil znatno bližje svojemu koncu, vsaj v kolikor se tiče njegove dosedanje oblike. V tem bi bil torej velik napredek, ki bi ga bili lahko povzročili tisti možje, kateri so se navduševali za srednjo stranko. Pa ga niso. Niso spoznali, dasi so bili jako inteligentni. A če so spoznali — zakaj pa niso tega izpeljali, ko so imeli dovolj duševne moči?! Dragi bralec! Tu se ozri, kdo sedi v raznih sinekurah in tem podobnih mestih preljube Slovenije . . .

Recimo, da je liberalno in klerikalno strankarstvo ubilo take poskuse po posredovanju, po slogi in spravi. Sprava je mogoča, a moral bi biti pošten kompromis: vpraša se pa, če je tega danes treba? Zanikam. Ali je sloge treba? Ta niti mogoča ni. Boj se mora dobojevati, ker to zahteva naše življenje, naša eksistenca. In če se mi boja udeležimo, hočemo ga le proglobiti, kajti od takega boja se naučimo lahko sami, naš nasprotnik, nauči se mnogo dobrega ves narod. Prepričani smo, da je tudi z bojem mogoče dvigniti ali vsaj dvignati nivo našega ljudstva v vsakem oziru; tudi z bojem se lahko oplemenitimo.

Anton Dermota:

O združništvu.

Hilfe zur Selbsthilfe!

Prof. dr. T. Ziegler.

Hargravesov kolovrat in James Wattov parni stroj sta koncem osemnajstega stoletja povzročila preobrat v veliki industriji angleški — pravzaprav sta jo šele vstvarila. To dvoje je bilo povod, da je Anglija imela za veleindustrijo monopol do sedemdesetih in osemdesetih let, ko ga ji je začela podirati nemška in severoameriška konkurenca.

Veleindustrija je rodila pravi delavski razred, ki po besedah Roscherja ni imel posestva, ni doma, ni nade. Zato je bila, kakor mi pritrdi vsak, kdor se je le nekoliko pečal z delavskim vprašanjem sploh, glavna stvar, kako si naj ti delaveci zagotove dober in cen konsum. Razmere so bile take, da ga niso mogli drugače dobiti, nego z združitvijo. Osnovali so prvo konsumno „zadrugo pravičnih pionirjev ročdelskih“ (1843). Njen program je bil manifestu podoben in se glasil sledeče:

„Namen in smoter naše zadruga je, delovati za blagor in zboljšanje socialnega in gospodarskega položaja članov; zato vplača vsak po 1 libro za delež, da dosežemo to-le:

1.) Napravimo si prodajalno živil, obleke in drugih potrebščin za življenje udov.

2.) Kupimo in sezidamo več hiš za stanovanje tistih udov, ki bi se radi vzajemno podpirali, zboljšajoč si gospodarski in socialni položaj.

3.) Delamo na to, kako bi mogli v tvornicah proizvajati razne predmete, da bi udje, ki so brez dela ali zaradi večkratnega znižanja mezde v potrebi, imeli opravka in zaslužka.

Da bo zadruga nadalje lahko skrbela za položaj svojih članov, naj si nakupi ali najame polagoma več zemljišč, da jih bodo obdelovali udje, ki so brez službe ali imajo slabo mezdo.

Ko izvršimo to, naj začne zadruga urejevati produkeijske, trgovske, vzgojevalne in režijske razmere.

Da se bo pospeševala treznost, naj se v kakem društvenem posloju ustanovi kar najpreje „hotel zmernosti“.

Poglavitni motiv, da se je ta zadruga ustanovila, je bila sila, potreba. Ta najbolj vzpodbuja produktivne sile človeške. Sila kola lomi. Brezobzirna konkurenca je še množila bedo, silo socialno slabih.

Drenjajoč se v velikih tvornicah v nezdravih prostorih pri nezdravem, nevarnem in dolgotrajnem delu so spoznali delavci, da so si sodrugi, tovariši, da si morejo pridobiti vsaj trohico pravice le, ako nasproti svojemu izsesavajočemu delodajalcu postavijo enako moč, če se združijo. Osnovaleci pa zato nikakor niso prezrli etičnega momenta v svoji združitvi. Ta moment, ki se človeku vcepi in razvije najbolje z vzgojo, je naglašal osobito Robert Owen, kateri je že pred zadrugo ročdelsko skušal ublažiti, če že ne popolnoma odstraniti, nasprotje med kapitalom in delom. Znani so njegovi praktični poskusi, njegovi često preidealni spisi, a znano je tudi, zakaj ni dosegel trajnega uspeha. „Owen je prvi bankrotiral s prostovoljnim zadružništvom“, pravi Sidney Webbova, kakor je bankrotiral s svojim državnim socializmom . . . Owen je propadel, ker ni bil dovolj pesnika, da bi razumel, da se vse stvari, ki žive, razvijajo iz sebe. Cilj je pač videl, a ni spoznal sredstev. On ni vpošteval svoje dobe in podcenjeval demokracijo — ta bistveni pogoj in prepotrebno orodje za napredujočo zadružno organizacijo.“ (Mrs. Sidney Webbova, „Die

britische Genossenschaftsbewegung“. Izdal Lujo Brentano, Lipsko 1893. p. 26. in 27.)

Owenovi poizkusi so preminili, ostala pa je njegova ideja, ideja združenja.* Vsi naslednji zastopniki zadružništva priznavajo, da so črpali iz njegovih spisov, tako n. pr. Cooper Viljem, osnovelec modernega zadružnega gibanja na Angleškem, po katerem je isto dobilo svoje ime „cooperation“.

Na Angleškem so še mnogo ugibali in poizkušali, kako bi zamašili vrzel med kapitalom in delom — večinoma na zadružni podlagi. Najlepše nam o tem pripoveduje v omenjeni knjigi Sidny Webbova. Prepočasi se jim je zdelo s konsumnimi zadrugami, poprijeli so se le produktivnih. Razločevali so dvoje vrst teh zadrug: samostojne in na podlagi konsumnih društev osnovane. Sedaj so si mislili, da so našli ideal, kjer se uresničujejo njihove težnje. Delavca smo napravili podjetnika, ki si lahko reže sam svoj kruh: razločka med kapitalistom in delavcem ni več! Žal, motili so se. Produktivne zadruge so cepale druga za drugo, in nasprotniki zadružništva so triumfirali . . .

Kje pa so vzroki, ki so ugonabljali vse produktivne zadruge, ali da se niso mogle razviti do tiste višine, o kateri so sanjali njihovi začetniki na Francoskem, odkoder so to uredbo presadili na angleška tla? Na Francoskem je ustanovil prvo tako zadruge krščanski socialist Bachez 1834. l. Revolucija 1848. l. je provzročila živahno gibanje v tem zmislu in ustanovilo se je — zlasti v Parizu — nad 200 produktivnih zadrug. Toda le malo jih je preživelo ono dobo. Dandanes jih je okoli 130 na Francoskem, izmed katerih po-

* Znano je, da so se na Angleškem zadružno skušali organizirati že sredi sedemnajstega stoletja, a takrat niso imeli sreče. Zato smatramo lahko za začetek novega zadružništva zadnjo tretjino osemnajstega stoletja: Prvo periodo računamo po Holyoakejevi zgodovini angleškega zadružništva do l. 1831. V ti periodi je omejeno število ljudi nabralo kapital za skupno izvrševanje prodajalništva; čisti dobiček se je delil po številu deležev. Ta prva perioda je kapitalistična, ker je končno imela pred očmi samo zasebno korist deležnikov.

Druga perioda (od 1831 do 1844) je socialistična, na katero vpliva zlasti R. Owen.

Tretja sega od 1844. l. dalje. (Elster, Wörterbuch der Volkswirtschaft, I. 674/5.)

Schulze-Gävernitz pa ima sledeče tri periode: 1.) Delovanje Owenovo; 2.) delovanje krščanskih socialistov (angleških) do razglasa postave iz 1862. l.; 3.) nadaljnji razvoj. („Zum sozialen Frieden“, I. 309.)

samezne procvitajo dobro. Na Nemškem in Angleškem ni znatno ali nič bolje.

Najvažnejši vzrok neuspeha produktivnih zadrug je 1.) nedostatna gospodarska vzgoja delavcev, katera jim ne dovoljuje, da bi nabrali v svojih vrstah dovolj sposobnih ljudi za vodstvo obrtnega podjetja; če jih pa najdejo, jih često skoro ne smejo voliti v vodstvo, ker jih pogostokrat baš zaradi njih prednosti morajo izključiti iz svoje srede; in če jim končno vendarle izroče vodstvo, se jim ne priznava večji del dobička, kateri bi bil primeren njih službi, kajti nadvlada intelektualnega dela nad ročnim se doslej ne ceni še zadosti. — Upati smemo, da bo zadružna praksa v svojih raznovrstnih oblikah polagoma sama odstranila te pomanjkljivosti gospodarske vzgoje.

2.) Pomanjkanje kapitala. Znano je, da kapitalista lahko izključimo iz proizvodnega podjetja, toda kapitala ni mogoče. Današnja veleobrt zahteva itak čimdalje večjih kapitalov. Kako pa naj jih nabere preprosti delavci? Ali naj devljejo vsak dan po vinarju v „šparovček“? To je sicer mogoče, zgodilo se je pri nekaterih obrtnih podjetjih, ali vobče se ne dá delati na ta način. — Ali naj si jih izposodijo od države, kakor je to za začetek poslovanja zahteval na Nemškem Ferdinand Lassalle? Poizkušnja 1848. l. v Parizu se ni obnesla. Tri milijone so razdelili, a obdarovanim zadrugam niso prinesle sreče. Darovani denar, posebno pa od države darovani denar, se zapravi najlažje.

Vzlic temu ni ta ovira nepremagljiva. Krepko organizirane delavske zadruge si lahko nabavijo potrebnega denarja, brž ko se pokaže njih uspeh, bodisi da si ustanove javno banko (kakor na Francoskem), ali pa si izposodijo od kooperativnih kreditnih društev, katera imajo kapitala dovolj.

Tretji vzrok je še, ker zadruge hočejo obnavljati baš take gospodarske oblike, o katerih so obetale, da jih odstranijo, namreč podjetniško organizacijo z mezdnó delavsko pogodbo. Tako težavno je izpreminjati družabni red. In res, od trenutka, ko pridejo take zadruge na trdno podlago, večinoma izmed njih noče vzprejemati novih članov, pač pa najemlje delavce za mezdo, tako da postane taka zadruga kar družba malih podjetnikov. To je najhujše, kar morejo socialisti očitati tem zadrugam, in priznavamo, da je upravičeno. Po drugi strani bi bila pa res izredna nesebičnost, ko bi delavci, ki so delali od prvega hipa in s svojim naporom ter vztrajnostjo dosegli lep uspeh, cvetoče podjetje, dovo-

ljevali, da bi bili oni delavci, kateri so prišli šele ob enajstih, enakopravni in deležni vseh istih dobrot.

Na sledeči dvojni način bi se dalo izogniti tem oviram vsaj deloma:

1.) Podjetnik upravljaj udeležbo delavcev pri dobičku sam tako, da so delavci za njegovega življenja lahko njegovi družabniki, po njegovi smrti pa njegovi nasledniki. Tako so storili zlasti — da navedemo le najbolj znane zglede — Godin (Familistère v Guise), gospa Boucicantova (Magasins du Bon Marché) i. dr.

2.) Kooperativna konsumna društva lahko ustanavljajo, ako so dosti razvita in med seboj združena, kooperativna proizvodjalna društva, katerim bi hkrati lahko posojala kapital, preskrbovala za vodstvo že izkušene ljudi ter napeljevala svoje člane, da kupujejo blago in izdelke samo od teh zadrug. In to je vse, česar jim je doslej nedostajalo za uspeh. Take namene imajo kooperativna konsumna društva na Angleškem, katera so že ustanovila nekoliko kooperativnih obrtnih podjetij, kojim se godi prav dobro.

Na tak način doseže proizvodjalna asociacija boljšo bodočnost. Toda tu moramo razločevati dvoje sistemov, zlasti na Angleškem znanih pod imeni *federalizem* in *individualizem*.

Po federalističnem sistemu ustanavljajo konsumna društva — bodisi združena v federacijo ali posamezno, če so dosti močna — tvornice, kjer izdelujejo ta ali oni predmet za svoje potrebe. V tem slučaju so delavci, ki delajo v teh tvornicah, kar delavci za mezdo, ki pa nikakor niso soposestniki tvornice, niti nimajo deleža pri dobičku, ki je odločen samo konsumentom. En del angleških kooperaterjev energično zahteva ta delež, in v federaciji škotskih društev se je to že doseglo.

Pri individualistiškem sistemu izhaja iniciativa od delavcev samih, ki nastopajo kot avtonomni izdelovalci, in naloga konsumnih društev je omejena na posojanje kapitala ali na zagotovljenje odjemalcev. Za delavce je ta sistem očitno mnogo boljši. Na Angleškem je 165 avtonomnih kooperativnih družb s 7000 združenih delavcev in z izdelkom v ceni 60 milijonov frankov. Proizvajalna podjetja, ustanovljena naravnost od konsumnih društev, posamezno ali združena v Wholesales — veleskladišča — vzdržujejo 11.000 delavcev in izdelujejo za 65 milijonov frankov raznih predmetov. Sicer pa o tem še pozneje pri kooperativnih konsumnih društvih. Kakor ne marajo udeležbe pri dobičku, tako so ekonomisti liberalne šole in brezpogojni socialni demokratje zoper kooperativno združitev. (Ko-

lektivizem očitno nasprotuje proizvodjalni kooperaciji. Kooperativna produktivna zadruga, ki stremi za tem, da odpravi mezdo, ohranja v korenu svoje organizacije vendar individualno lastništvo kapitala, ker baš hoče, da bi delavci postali solastniki proizvodjalnih sredstev. Kolektivizem pa hoče vsa proizvodjalna sredstva podružabiti t. j. odvzeti jih popolnoma individualnemu lastništvu, tudi lastništvu delavcev samih.) Liberalci mislijo, da je družabni red dober, da ga ni treba izpreminjati, socialni demokratje pa pravijo, da je revolucija neizogibna, in menijo, da je ni treba zadrževati. Proti temu se pa seveda dvigajo nade vseh, ki mislijo, da se mora socialna revolucija preprečiti s socialnim delom in reformo. — —

Podlaga produktivnih zadrug je torej konsumno društvo. (Dalje prihodnjič.)

Linhart Karl:

Zola.

„... Imenovan v hvale sem in graji,
a da sem tukaj, vedó vsi ljudje...“
(Michel Angelo „Soneti“.)

I.

Pariz. — Babilon modernega človeštva z vsemi svojimi solnčnimi žarki in temnimi sencami. Po bulevarjih bledolična, po furiji življenja potrta jeunesse d'orée, izprehajajoča, — zapeljajoča se, po cilju nepremišljenega krasnega vživanja stremeča... Koketne Parižanke v boah in pajčolanih zavite, tanke paličice v nežnih rokah, diamanti v ušesih, prsa polna stremljenja po pijanosti — — Pariz! To veliko, vse objemajoče mesto! Ta velika, kakor solnce krasna vlačuga, v katere pajčolan zavije toliko tisočev svoje blede, bolestne in pohotne obraze... Po ulici skačejo oni rjavi, raztrgani les gamains, brez staršev, brez stanovanja; nikjer niso doma — v Parizu so. In v skritih kotih, v mlaki motne, težke atmosfere one silhuetam podobne postave, ki se nahajajo v tragično divnem romanu „Les Misérables“ velikega čustvenega anarhista Viktorja Huga. V predmestjih visoki dimniki, črni dim se valja proti nebu, zatemnjuje solnce, in tam notri bijejo kladiva takt mrtvega speva, in tam notri se rodi vzdih, globoki vzdih breznadnega poguma — allons enfants de la patrie... Pariz! Kako velikanski, kako veličasten si!

Iz zračne perspektive vidi pijano oko tisoče dolgih vrst palač, stotine bulevarjev, kakor mravlje se gibljejo ljudje, oni svetlooki, črnolasi, strastni romanci. In iz zračne perspektive — iz podstrešne sobice — je gledal to mesto blede inženerev sin, Emile Zola. Iz podstrešne, bedne sobice . . . cele dneve je pogoledal pri zdravem telesu v postelji, ker je zastavil vso svojo obleko do srajce; na limanice je ulovil pred oknom vrabce, da jih je pekel za kosilo — kakor poroča Viljem Bölsche, veliki spisatelj „Ljubavnega življenja v naravi“ v edni svojih krasnih ocen. Pariz, najmodernejšo mesto sveta, je rodil Zolo, najmodernejšega pisatelja sveta.

Stari Flaubert, pisec romana *Madame Bovary* in pravi ustanovitelj francoske naturalistične šole, si je nabral krog mladih ljudi, modernih ljudi: med njimi so bili tudi Guy de Maupassant in mislivi Alphonse Daudet. Propovedoval jim je z naglasom o principu resnice, ki mora prešiniti vso umetnost. Umetnost je kultura in če je kulturna tendenca materialistična, če si je priboril malomeščanski Büchnerjevi domači materializem hegemonijo, če je človeštvo posadilo palme nebeške nirvane na ta lahkoživni solnčnati svet, — zakaj bi potem opisavali silhuete sentimentalnih ur, duh lotosovih cvetov, ki rastejo le v domišljiji . . . Resnica — princip! Tukaj vidiš, ti umetnik, tvornico, izkoriščevalno tvornico, morilno jamo: zakaj bi lagal, da je to svetla slika discipline in pokorščine Nazarena? To je morilna jama. In tako naprej. Stari Flaubert ni izgubil poguma nikoli. Umel je navduševati svoje „učence“ in ti so ga radi poslušali, če jim je pravil o veliki ideji, iz katere je vzrastla „Comédie humaine“ genialnega Honoré de Balzaca. Ko je nekdanji notarski pisar Balzac izdal 1836. l. svoja dela pod preje omenjenim ponosnim naslovom, plaval mu je ideal velike kulturne zgodovine svojedobne družbe pred očmi. Kdo bi bil bolj poklican opisati kulturo kakor umetnost? Kdo bi znal opazovati fineje, razumeti bolje vzajemnost vsega gibanja kot umetnik? To vzajemnost, v kateri izgine individij kot kapljica v morju; in če stopi že tak malenkostni posameznik iz okvira ter se loči iz objema velike mačehe mase, ali pomeni potem nekaj izoliranega? Ali ni le sredstvo izraza raznih smeri mas, raznega stremljenja in prizadevanja . . . ?

In mladi inženerev sin iz podstrešne sobice je dejal z nepričakovano energijo: „Jaz nadaljujem Balzacovo delo . . .“

Energija je sploh znak Zolove bojevite narave. Kot neznan spisatelj pripovedij „Contes à Ninon“ je nastopil, nastopil v

Parizu in risal družbo. Vedel je pozitivno, da mora slava kronati to energijo, vedel je, da ne dela zastonj. Kar mu je bilo nasprotno, proti temu se je bojeval, in je tudi premagal. Kakor plameneča obtožnica se čita bojeviti spis „Mes haines“ (Kaj sovražim). Razkrinkani in premagani so padli Gaboriau, Octave Feuillet, Jules Clarctie, — kdo se jih danes še spominja? Ironično je dejal Zola: „Navajen sem, pogoltniti vsako jutro vsaj eno kroto...“ Celo veliki filozof Nietzsche mu je nasprotoval in eden njegovih ponesrečenih aforizmov se glasi lakonično: „Zola ali veselje na smradu —.“ „Sreča Zole se je namreč obrnila,“ da omenjam zopet Bölscheja, — „z vso naglostjo. Je-li bilo to nakratno spoznanje, razsvetljenje publike, da se razodeva tukaj izven vse bolj ali manj ekstremne teorije pesniška moč?... Roman ‚Assomoir‘ je izšel v 136 tisoč izvodih, ‚Nana‘ v 176 tisočih, ‚La Terre‘ v 113 tisočih...“ Bölsche pravi, da je propalost francoskega ljudstva provzročila te uspehe. Stremljenje po čitanju seksualnih slikarij, katerim se naturalist ne more izogniti. Knjige serije „Rongon-Maquart“ se je čitalo radi Zolove metode, povedati vse, kakor je. A Zola si je vzgojil občinstvo. Ko ga je imel tako daleč, da je čitalo njegova dela, je bil zmagovalec. In če se je čitalo „Nana“ radi seksualne vsebine, čitalo se je oni imenitni roman o vojni l. 1870/71, ki nima prav nikakršne erotično-seksualne vsebine, radi — Zole, in ta roman je dosegel število 187.000 izvodov. Zola, blede inženerev sin iz podstrešne sobice, je bil zmagovalec. In z vsem razkošjem neodvisnosti se je vdal svoji nalogi — „nadaljevati Balzacovo delo“.

Ellen Key:

Ljubezen do domovine.

II.

Eni spajajo pojem ljubezni do domovine še vedno z vero, da so nezmotljivi pri izbiranju sredstev, s katerimi domovina brani ali razširja svoje posestno stanje. Veliki narodi si mislijo pod tem pojmom tudi svoje koristi v naselbinah in svoje stališče v svetu; morajo si zagotoviti in povečati v svoji deželi tak družabni red in vzdržati tako duševno smer, ki omogočuje klerikalizmu in birokratizmu, kapitalizmu in militarizmu, da si na omenjeni način zagotovi

in razširi z narodnim stališčem vred tudi svoje stališče. In dokler bodo taki življi vladali narodom, dotlej se bode ponavljala usoda Finskega in Šlesvik-Holštajna, dotlej se bodo ponavljali dreyfusovski procesi in transvalške vojne. Novi pojem domoljubja nasproti temu pa hoče obvarovati ta idealna dobra, ki jih narod že ima in jih še pomnoži. In v tem oziru se more narod, ako je v teku časa njegova moč izgubila svojo etično upravičenost, pokazati vrednega svojih najboljših tradicij ne s tem, ako svojo moč ubrani, ampak ako se je odreče.

Ravno ti „sovražniki družbe in nedomoljubi“ so vest naroda, ako se narod pod pritiskom zastarelega nacionalizma spozabi do dejanj, ki jih pri drugih narodih obsoja. Svobodomiselei na umetniškem, literarnem in znanstvenem polju obenem s socialističnim delavstvom in socialistično mladino so bili oni, ki so stali na Francoskem na strani Dreyfusardov, ki so na Angleškem trpeli z Buri, na Nemškem s Šlesvik Holštajncem, na Ruskem s Fincem i. t. d.

Vsi ti, ki so spoznali, da morejo biti posledice domoljubja prav tako dobre kakor slabe, skušajo slabo premagati z dobrim. Svoj lastni domoljubni čut so razširili na kozmopolitiški čut, ki se veseli pravice, najsi jo je našel kjerkoli, in ki se žalosti zaradi krivice, najsi je zmagala kjerkoli. Svoj domoljubni čut so povzdignili s tem, da so razširili svoj cilj in spomin na velika dejanja svojih očetov, spojili z mislijo na one čine, ki jih domovina še kdaj izvrši. Vsi ti razsodni ljudje brez predsodkov se bore za to, da narod niti v svojem interesu nima pravice rabiti takšna sredstva, kakršnih so se posamezniki v narodu odrekli, in trdijo, da je dvojna morala sramota zlasti za take narode, ki — kakor francoski, angleški, švedski narod — smatrajo to za svojo najboljšo dedščino, kar so priborili sebi samemu in človeštvu: svobodo vesti in pravico.

Povsod vidimo, da ta novi domoljubni čut navdušuje zlasti one, katerih upanje je nova družba. Kakor so pripravljali pred 1789. l. politično revolucijo življenja najbolj sposobni ljudje, tako sedaj — ne le na Francoskem, ampak povsod po svetu — ravno ljudje iz vseh družabnih slojev, prešinjeni z mislijo o novi uredbi družbe, netijo plamen svojega domoljubja z upanjem, da to duševno imetje, ki ga narod že ima, ne le obvarujejo, ampak da morejo doseči večjo pravico in globlji bratovski čut v lastnih mejah in po svojih razmerah tudi izven njih. Preporod domoljubnega čuta je v tesni zvezi z vero v preporod vseh drugih strok. Globoko ukoreninjeni nagoni samoobrambe izzivajo vse to sramotenje in nasprotstvo stare družbe

proti temu novemu domoljubnemu čutu. Veliko narodno razburjenje se ne zadovoljuje samo s topim orožjem zasramovanja! V Parizu, kjer se je — kakor se je krasno izrazil Anatole France — tudi kamen iz tlaka vzdignil za stvar svobode in pravice, so bili zagovorniki Dreyfusa v nevarnosti, da bodo v pravem pomenu besede razmesarjeni; na Angleškem sem poznala moške in ženske, ki so napadali z golimi noži, ker so javno nastopili proti vojni v Južni Afriki, in ki so se le vsled odločnega nastopa varnostnih organov rešili smrti pred pestmi in nogami množice. Vsakdo, kdor je tako govoril o pravici, je bil v nevarnosti, da izgubi družabno spoštovanje in svoje politično stališče.

Povsod zanikujejo, da bi bil angleški narod v krivični vojni razvil veliko lepe narodne lastnosti. Kajti če bi to priznali, bi morali priznati, da prava vsebina patriotizma niso velike lastnosti in čut moči, ki ga vzbujajo, ampak edino cilj, ki ga nalaga narod porabi svojih lastnosti in čutu svojih moči. Da se najnižja dejanja in najvišje narodne kreposti imenujejo domoljubje, da se more domoljubje samo svetiti kakor čisti plamen tudi tedaj, kadar ga nete nečiste substancije, to dejstvo ohranja še pri večini zastareli nazor o domoljubju. Ravno zaraditega ga je težko iztrebiti. S pojmom domoljubja imenujemo neštevilna, komplicirana, po stoletjih organsko negovana duševna stanja. Nikoli ne varamo sami sebe bolj lahko, nego takrat, ako se naše najneznatnejše koristi ujemajo z našimi najvišjimi dolžnostmi, nespametni predsodki z najnežnejšimi čuti, grde strasti z najglobljo vdanostjo. In ravno domoljubje je ono duševno stanje, katerega se zlasti tiče vse to.

Učiti se na tem polju kakor na vsakem drugem razločevati glas dolžnosti od lastnega dobička, glas čuta od predsodka, brutalnosti od plemenite gorečnosti — to pomenja vzgajati sebe — obenem kot posameznika in kot državljana — v višjo vrsto mislečih in čutečih bitij. Posameznik naj se tako razvija in podpira pótem ta razvoj tudi pri svojem narodu.

Nekateri izreki so neizčrpni kakor morje. Tak izrek je Spinozov *acquiescentia* in se ipso, kar je Spinozi najvišja posledica razvoja, ki ga je človeštvo s seboj dovršilo. Kakor posameznik ne more doseči višjega duševnega stanja nego je to soglasje s samim seboj, ta visoki mir, ki ga dosežemo, ako se ujemate končno dosežena meja naše volje in naše moči, našega značaja in življenjskih razmer, našega prizadevanja in naših namenov, prav tako je pri narodu.

Kar posamezniku dé dobro, da namreč spada k narodu, da ima domovino, to je to, da v tem narodu kljub vsem njegovim slabostim, da v tej deželi kljub vsej omejenosti čuti vendar bolj nego kjerkoli drugod to notranje soglasje, to globoko harmonijo s samim seboj. Glas naše govorice, oblika in barva našega kraja, vonj naše zemlje, naše domače šege, naši spomini in naše nadeje — to stopa pred nas kakor slika ali se glasi kakor petje, kamorkoli se ganemo; z veseljem nas napolnjuje, ako najdemo v daljni deželi svoje lastne znake ali spoznamo svoj narodni značaj.

Vendar ne more narodni čut podati razvitemu človeku velikega, vse obsegajočega soglasja s samim seboj, dokler ne skuša narod kot celota doseči tega visokega stališča, kjer se vse prizadevanje ujema z njegovimi najboljšimi lastnostmi in spomini. Človek brez predsodkov, ki vidi v prihodnost, ne more kot občan imeti osrečujočega čuta o soglasju s samim seboj, dokler vidi, da njegov narod sodi po drugih vrednostih, meri po drugem merilu nego on sam. In dokler se delajo v imenu patriotizma krivice, ki lastnemu narodu koristijo, dotlej se oni, ki so dosegli višji razvoj svojega domoljubja, ne morejo popolnoma ujemati z željami in nameni svojega naroda.

Na staroveških oltarjih vidimo časih, da imajo razne strani podobe raznih božanstev. Tak je tudi oltar, na katerem darujejo narodi ljubezen do domovine. Sovraštvo in krivica imata ravno tako svoj prostor kakor ljubezen in požrtvovalnost. Ko nas bosta pozdravljali z oltarja domoljubja le-te dve kreposti, ko se bode darovalo ne pri svitu rdečih bakelj vojne in nasilstva, ampak v čisti radosti jutranje zarje, potem šele morejo najnaprednejši ljudje obenem z najbolj priprostim prikloniti koleno brez strahu, da molijo malika.

(„Besedy Času“.)

P. A.:

Posamnik in družba.

I.

V vsakdanjem življenju posamnikovem in v življenju družbe srečavamo pogostokrat velika protislovja. Dasi so protislovja pogoj napredka, vendar ista, če so neumestna, škodujejo sleharnemu posamniku kakor tudi družbi kot potrebni organizaciji človeštva.

Liberalna individualnost je v protislovju s srednjeveškim univerzalizmom, kakor je anarhizem v protislovju s socializmom. Od zadnjih dveh poudarja anarhizem popolno prostost posamnika in vidi v individualizmu svojega boga, med tem ko poudarja socializem veličino družbe.

Misel, da je socializem le gospodarstven in političen program, je napačna. Napačna zaradi tega, ker srečavamo v življenju posamnikovem protislovja, ki jih poudarja z ene strani socializem, z ene pa anarhizem. V tem tiči često velika napaka v socialističnem gibanju.

Socializem stremi po preobratu družbe. V tem vidim revolucijo. S preobratom družbe pa je ozko zvezan preobrat posamnika. Zgodovinski materializem gre mnogokrat predaleč, ker zametuje posamnika. To je pretirano. Ni vse pravo, resnično, kar imenujemo logično. Nikakor si ne moremo tolmačiti izrekov ljudij, katerim je posamnik nič, družba pa vse ali pa obratno.

V vseh vekih je zavzemal posamnik v družbi važno mesto, ker brez posamnika ni družbe. To nam v prvi vrsti potrjuje dejstvo, da ima vsak posamnik do družbe dolžnosti. Iz dolžnosti more posamnik šele izvajati svoja prava, in sicer šele potem, ko je zadostil svojim dolžnostim.

Med tem vidim, da gre pretiran individualizem mnogokrat tako daleč, da poudarja najprvo svoje pravice, dolžnosti posamnika pa zametuje ali pa le nejasno naglaša.

Ta dva znaka srečujemo mnogokrat v socializmu, združena v posamniku.

Načelo, da socializem ne sme vstvarjati novih dolžnostij in vezij, je na mestu. Socializmu ni naloga, dolžnosti posamnika do družbe sploh odstraniti, temveč jih le urediti. Socialno zlo je utemeljeno — če ga gledamo tudi le z gospodarske strani — v nerednosti in v nepravilni razdelbi dolžnosti. Dandanes ima n. pr. delavec dolžnost delati in živeti v stiskah, drugi pa imajo zopet pravico do lenobe in uživanja. Lenoba je največje socialno zlo.

Socializem ima to urediti. Po razmerah današnje družbe pomenja ta ureditev popolni preobrat, dokler uživajoči del družbe ne prizna potrebe te ureditve.

Socializem zahteva ali ima zahtevati poleg gospodarskega preobrata družbe tudi duševni preobrat posamnika. Socialna revolucija je torej dvojna: revolucija družbe in revolucija posamnika.

Bodimo logični. Če zahteva socializem preobrat od uživajočega ali posedujočega razreda, mora zahtevati ta preobrat tudi od onih, katere zastopa, kajti vsa družba je gnila.

II.

Socialist, ki stremi le za gospodarskim preobratom družbe radi svojega lastnega gospodarskega stališča, se ne more zvati socialist, ker je le sebičnež, ki se skriva v socialen plašč. V tem oziru ima Tolstoj prav, ko pravi:

„Sreča se sicer civiliziranega ali navadnega, neolikanega delavca. Olikani delavce ne veruje sicer na Boga in njegovo postavo, ampak on pozna Marksa, Lassalleja in zasleduje delovanje Bebla in Jauréja v parlamentih in ima krasne govore o nepravilnosti, o prilastitvi zemlje, proizvodnih sredstev, eksistenci dedovine i. t. d.

Neolikani delavce pa sicer ne pozna nobenih teorij in veruje v trojico, izveličanje i. t. d., a je ravno tako ogorčen proti zemljiškim posestnikom, kapitalistom in ima ves vladajoči red za nepravilen. Dajte pa tema delavcema, olikanemu, kakor tudi neolikañemu, možnost, da svoje stanje spremenita s tem, da ceneje izdelujeta kakor drugi, ali pa vstopita h kapitalistu v službo za visoko plačo, ali da si kupita zemljo in si vstvarita delavnico z mezdnim delom: in 999 od 1000 jih bo to storilo brez obotavljanja in bodo svoje zemljiške pravice ali pravice svojih delavnih gospodov bolj vneto zagovarjali kakor rojeni zemljiški posestniki in kapitalisti.“

V socialnem gibanju se ta socialistiška zavest vse premalo poudarja in ves socialni razvoj je zaradi tega mnogokrat enostranski. Novega življenja, ki ga zahteva socializem, ne moremo pričakovati, dokler posameznik ne spozna potrebe svojega preporoda. Zavladati mora načelo, da je sleharni dolžan dati družbi ono, kar zahteva in prejme od nje ter po svojih individualnih zmožnostih tudi več. Potem bo smatrati človeka kot princip dobrega.

Človek, ki hoče preporod družbe, mora živeti najprej sam — vsaj kolikor je to danes mogoče — po svojih načelih, kajti drugače je vse njegovo delo podobno vzgledom duhovnika, ki pravi: „Ne glej me, temveč poslušaj me!“ To je navadna hinavščina. Socializem mora proti temu nazoru postaviti nov nazor: „Glej me in poslušaj me!“ Najpreje dolžnosti, potem še le pravice!

Ker je družba nujen in potreben stvor za sleharnega, je treba da vsakdor spozna svojo glavno dolžnost: gledati na prospeh in

blagor te družbe ter v ta namen postati tudi revolucijonarec, in sicer najpreje revolucijonarec proti sebi in potem šele proti drugim.

Etična stran socializma je danes skrajno zanemarjena. A čimbolj se majejo temelji današnje meščanske družbe, tembolj se kaže potreba socialne etike, ki jo nujno zahteva in potrebuje novo človeštvo. To že vsled ureditve razmerja med dolžnostjo in pravico.

V socialni etiki obstoji velik del socialnega vprašanja, in v njeni pomanjkljivosti tiči veliko socialno zlo.

◦ PREGLED ◦

Javno življenje. Socialistiško gibanje. — Avstrijsko ogrska pogodba je še vedno točka, okrog katere se vse suče. Brez dvombe se tostranska polovica države prav pošteno udá. — Dne 16. oktobra se je sešel državni zbor. Ministrski predsednik dr. Koerber se je skrbno pripravljaval nanj. Dne 14. oktobra je že predložil svoj jezikovni načrt raznim meščanskim strankam in veleposestvu. Izključno nemščina naj se rabi kot dogovorni jezik v sleherni dotiki z vojaškimi uradi in orožništvom; kot edini poslovni jezik veljaj nemščina v vseh državno-polijskih stvareh i. t. d. Z ozirom na rabo jezika pri uradih v češki kraljevini veljaj razdelitev na tri narodnostne dele, na češke, nemške in mešane okraje. Z ozirom na Moravsko pa je Koerber mnenja, da naj bo tam en sam mešani okraj. Ta načrt je naletel povsod na odpor. Koerber pa le upa, da se dá doseči nekaj narodnosten mir. Dandanašnji parlament ni za to sposoben, ker imajo v njem odločilno moč činitelji, ki imajo ravno koristi od sedanjega stanja. Dosedanje državnozborske seje so potekle brez posebnih dogodkov. Omeniti je, da je prišla na dnevni red zadeva rusinske univerze, kateri pa bratje Poljaki najostreje nasprotujejo, — gališka kmetska stavka in brezposelnost delavstva, h kateri sta socialna demokratična poslanca Hybeš in Daszynski spregovorila precej važnih besed. Parlament kar ne stori in ne stori ničesar. Govori se, da bo razpuščen. Dejstvo je, da tak parlament ne bo nikoli prav prida deloval: ne stoji na zdravem temelju. — Načrt novega tiskovnega zakona čaka še vedno rešitve. Dosedaj se je o njem v javnosti dosti razpravljalo. Naprednjaki so mnenja, da znači sicer napredek, ali preden bi bil sploh vzprejemljiv, mu je treba še mnogo, mnogo popravkov. — Pri deželnozborskih volitvah na Moravskem se ni nič izpremenilo. Malo boja je sicer bilo med Mladočehi in klerikalci, ali posebnih uspehov ne morejo pokazati ne ti, ne oni. Socialni demokratje se z ozirom na visoki volilni cenzus (20 kron) niso udeležili volitev. — Na Nižjeavstrijskem se je pa bil hud volilen boj med naprednimi elementi, zlasti socialnimi demokrati, in krščanskimi socialci. Splošen utisk je: krščanskim socialcem z Luegrom vred prede huda na Dunaju, zato si pa pomagajo, kakor znajo in morejo! — Na Štajerskem in Koroškem se je vršil tudi volilni boj med socialnimi demokrati, nemškimi nacionalci in klerikalci. — Pri nas na Kranjskem pa živimo idilčno življenje. Časopisje se bavi z epizodami s shodov. — Socialna demokratična stranka čilo deluje in se pripravlja za IV. redni strankarski

zbor v Celju. Kakor kažejo dosedanje priprave, bo ta zbor prav velikega pomena za razvoj stranke.

IV. strankarski zbor jugoslovanske soc. demokracije bo 7. in 8. decembra t. l. v Celju. Na dnevnem redu so sledeče točke: 1.) Poročilo izvrševalnega odbora (poročevalec J. Kopač). 2.) Politični položaj (poročevalec Etbin Kristan). 3.) Organizacija (poročevalec K. Linhart). 4.) Agrarno vprašanje (poročevalec Črnilov). 4.) Taktika (poročevalec K. Linhart). 6.) Časopisje (poročevalec K. Linhart). 7.) Občinske volitve (poročevalec Mihič). — Razen občinskih volitev in agrarnega vprašanja nam ne naznanja nič novega. Čuditi se moramo, da ne najdemo točke, ki je prav potrebna obravnavanja in bi brez dvoma bila zanimiva za vse Slovence. Mislim namreč: Izseljevanje v Ameriko ali rezultat zadnjega ljudskega štetja in Slovenci. Pri obravnavanju o točki „Agrarno vprašanje“ se bo treba ozirati na združništvo in na stanje poljedelskega delavca ter o njegovi organizaciji. Veliko se bo govorilo najbrže pri točki „Časopisje“. Ljubljanski somišljeniki predlagajo namreč, da se ustanovi poleg „Rdečega Prapora“ še en politični list, in sicer v Ljubljani. Tu se mnenja križajo. Proti novemu listu so se dosedaj oglasili le tržaški sodrugi. Pojavi na polju časnikarstva so vedno napredek s prav posebnim oziranjem na strokovno in gospodarsko gibanje. Zbor bo gotovo našel pravo pot. Socialistiško gibanje se razširja póm tiska najuspešneje in ideja ljubljanskih socialistov glede ustanovitve novega lista je prav srečna. Glede organizacije bo treba napeti vse moči, posebno glede izobraževanja. Socializem je v velikem delu kulturni faktor in nov svetoven nazor. Raditega je gojitev izobraževalnih društev pri nas zelo velikega pomena. Pri točki „Občinske volitve“ se bo razpravljalo o komunalnem programu.

Abditus.

Morala v javnem življenju. Depravdacije ene vrste. Winkler, Wild, Mudroch, Ort, Jellinek, Drozd, Hroch, Vlček, Stauffer, Bekárek i. t. d. Cela vrsta vsakomur znanih imen. Pa to niso imena slavnih literatov, politikov in podobnih, za domovino zaslužnih mož. Ta imena nam predstavljajo možé, ki so zlorabljali poverjeno jim zaupanje. Po večini so to uradniki denarnih zavodov. Najznačilnejša izmed vseh sta žid Jellinek in monsignor Drozd. Jellinek je poneveril v dunajski „Länderbanki“ vsoto 4,926.771 K. Pod Drozdovim načelstvom in vodstvom se je pa poneverilo v Sv. Vavčavski posojilnici v Pragi okroglih 5 milijonov kron. Vsa ta poneverjenja pa imajo svoj vzrok v tem, da se ljudem, ki se znajo dobro kretati v različnih krogih, neomejeno zaupa. Denarni zavodi, kakor vsa taka podjetja potrebujejo pa strogega nadziranja. — Poneverjenja druge vrste. Herzog, Wolf, Klofač, Hrubý, Dyck, dr. Tieftrunk, Oton Havel i. t. d. To so imena poslancev, politikov in žurnalistov. Ti možje niso bili pri denarnih zavodih, a izrabljali so pa svoj vpliv kot javni činitelji. Dr. Dyk, znani mladočeški poslanec, se je prodal dunajskim krščanskim socialcem. Kot njihov agent je hotel za sedanje deželnozborske volitve kupiti dunajske Čehe ter jih tako postaviti ob boku največjih sovražnikov češkega naroda proti narodnostno tolerantni nemški socialno demokratični stranki. Ponujal je uredniku dunajskega češkega lista „Slovan“, gosp. Janči, 200 K, če ne bo več pisal proti krščanskim socialcem ter ga nagovarjal, naj zataji svoje prepričanje. In krščanski socialci ne dovolijo Čehom niti ene ljudske šole na Dunaju. — Državni in deželni poslanec Vavčav Hrubý je bil glavni urednik „Poljedelskih listov“, organa čeških kmetovalcev. Ostre članke je pisal in priobčeval proti sladkornemu kartelu, ki mnogo škoduje kmetom. Naenkrat pa je prestal, nobene vrstice

ni hotel več priobčiti proti kartelu, dasi je od vseh strani dobival o tem članke in dopise. Kmalu se je zvedelo za vzrok. Hrubý je dobil od ravnatelja Gollerja 2000 K pod pogojem, da ne bo več pisal proti kartelu. — Oton Havel je bil vpliven žurnalista na Podřípskem, sedaj na Blatenskem. Melniška gospodarska posojilnica je vsled Wildtovega poneverjenja pešala. Advokat dr. Tieftrunk bi jo bil pa rad spravil v konkurz, zato da bi postal oskrbnik konkurzne mase. Obljubil je Havlu 2000 K, če začne pisati v časopisih o neizogibljivosti konkurza. In res je posojilnica likvidirala. Oskrbnik konkurzne mase je postal Tieftrunk. Kmalu na to je pa umrl. Havel pa še ni bil plačan. Zato je po smrti Tieftrunkovi jel tožiti njegove dediče. In tako je prišla cela ta stvar v javnost. — Ali to niso poneverjenja? In kako to, da je toliko in takega blata v javnosti? Zato, ker je javnost sama okužena, ker ljudstvo ne pregleduje delavnosti v javnosti stoječih mož in ker je premalo neodvisnega časopisja z možatimi pošteniaki-uredniki.

Zakaj se ni vršil III. mednarodni dijaški kongres? Na II. mednarodnem dijaškem kongresu, prirejenem po mednarodni dijaški organizaciji „Corda Fratres“ v Parizu, se je sklenilo, da bo tretji kongres v Budimpešti letos med 26. in 30. septembrom. Madjari so se že pridno pripravljali nanj, kajti kadar se snidejo tuje v Budimpešti, takrat Madjari ne lené s pripravami. To nam je še znano z milenijske razstave. Tako tudi sedaj. Vlada je dovolila udeležencem kongresa brezplačno vožnjo po vseh ogrskih železnicah, budapeški magistrat je dovolil podpore 10.000 K, protektorat kongresa je prevzel prosvetni minister Vlašić... Kar nenadoma pa je prišla vest, da se kongres ne bo vršil! Zakaj? Stvar je bila ta-le: Slovaški dijaki so oznanili predsedniku ogrske sekcije mednarodne dijaške federacije „Corda Fratres“, da nameravajo tvoriti posebno sekcijo in nastopiti na kongresu kot posebna narodnost. Predsedništvo pa tega naznanila ni vzelo na znanje. To je bilo dne 31. avgusta, dne 4. septembra pa se je sploh kongres preklical. Madjari so se bali, da ne bodo mogli težke slovaške tožbe proti njim pred javnostjo poteptati. Zgodovina Slovakov je samo trpljenje. Madjari jih zatirajo, kjer in kakor jih le morejo. Zdaj pa bi jih mlada šlovaška dijaška generacija razkrinkala pred dijaštvom vseh kulturnih narodov! To vendar ne gre, so si mislili zviti Arpadovci, pa so kongres — preklicali. —ak.—

Drugi avstrijski železničarski kongres se vrši 7., 8. in 9. decembra na Dunaju. Poleg običajnih točk zdi se nam najvažnejša: Posvetovanje o zakoniti službeni pogodbi železničarjev.

Občni štrajk francoskih premogorjev se neizpremenjeno nadaljuje in konca tega velikega boja še ni kmalu pričakovati. Delavci zahtevajo, naj sodi o njih zahtevah nepristransko razsodišče. Posestniki jam pa nočejo pripoznati razsodišča, češ, za razsodišče stvari niso zrele. Pripravljani pa so nekateri s poslanci svojih delavcev obravnavati in se dogovoriti, v kar pa seveda osrednji odbor premogorjev ne more privoliti. Stvar je tudi prejasna: Podjetniki se hočejo le zato s svojimi delavci pogajati, da razrušijo skupnost gibanja. Če bi se jim pa to posrečilo, potem je materialni in moralni uspeh vsega gibanja uničen. Preiti zahtevo razsodišča bi razrušilo idejo obnega štrajka in bi tudi organizaciji škodovalo. Tudi ministrski predsednik je mnenja, da se štrajk vendar kmalu po dogovoru konča, in sicer, ker so baje podjetniki sami za mir. Da se pa on moti, dokazuje razglas premogovnega ravnatelja Bouxhors. V njem objavlja Bouxhors, da je slabo stanje premogovnika upravni odbor napotilo skleniti, ne samo zahteve delavcev odkloniti, temveč dosedanjo plačo še za 15 odstotkov znižati. Kdor se do 3. novembra ne

oglasil za delo, je odpuščen; in če se do tega dne ne zgledi zadostno delavcev, se ustavi jamski obrat. To ni pojav za mir, in premogarje čaka še hud čas. — Odo-bravanja vredno je postopanje občinskega sveta v Firminy, ki je brezposelnim dovolil 10.000 frankov v podporo. — Skoraj gotovo ostavijo delo tudi pristaniški delavci v Marseillu, da pomagajo tako premogarjem do uspeha. — Poslanci uslužbencev avstrijsko-ogrske družbe državne železnice, ki jo v kratkem prevzame državna uprava, so podali dvornemu svetniku Grimburgu spomenico, v kateri so vbeležene njih zahteve in želje. Tej spomenici je pridejanih, v knjigo vezanih 15.000 podpisov uslužbencev (organizirani in neorganizirani) raznih činov. — Prvi državni shod trgovskih uslužbencev v Avstriji, sklican po pomočniškem odboru gremija dunajskih trgovcev, se je vršil dne 1. in 2. novembra v slavnostni dvorani nižjeavstrijskega obrtnega društva. Navzočnih je bilo 145 poslancev, poslanih po 18 trgovskih gremijih in zadrugah in 32 društvih trgovskih uslužbencev skoraj vseh dežel. Zborovanju so tudi prisostvovali zastopniki trgovske zbornice dunajske, dunajskega gremija in strokovne komisije. Trgovinsko ministrstvo je v svojem dopisu naprosilo, da se mu poroča o uspehu posvetovanja. Poročalo se je o nedeljskem počitku (sprejela se je resolucija, ki zahteva, da se z zakonom določi 36 urni nedeljski počitek), o načrtih zakona o službenem razmerju trgovskih pomočnikov, o zavarovanju za starost in onemoglost, o zavarovanju proti nezgodam, o obrtnem zakonu, o obrtnih sodiščih, o ženskem delu v trgovini, o izkazu sposobnosti. — Po tem zborovanju so se zbrali poslanci naprednih društev in so sklenili osnovati državno zvezo.

Štrajki v prvem polletju 1902. V zadnjem zvezku lista „Soziale Rundschau“, glasila delavsko-statist. urada so prav zanimivi podatki o štrajkih v prvi polovici tekočega leta. V tem času je stakalo v 142 štrajkih 22.922 delavcev. Ako primerjamo to število s številom delavcev, ki so lanskega leta ostavili delo, to je 23.137 delavcev, vidimo, da je število letošnjega prvega polletja skoraj doseglo število vsega lanskega leta. Štrajkov je bilo po rudokopih 35, v tkaniški industriji 20, v kamenarski, prsteni, lončarski in steklarski industriji 17, v stavbinstvu 15, v lesni industriji in industriji za rezljano blago 11, v industriji za oblačilo in obutev ter za nakitno blago 10. Tu navedeni statistični podatki nam pričajo, da je večina štrajkov bila brezuspešna; posebno se moramo čuditi, kako izredno velikokrat so morali delavci v tem polletju braniti svoje pridobitve prejšnjih let. Odbojnih štrajkov je bilo 41·6% vseh štrajkov (od 142 štrajkov). Jasno je, da so podjetniki, poznajoč gmotno stanje delavcev vsled občutljive krize, poizkušali izkoriščati zase tako ugodno priliko. 24% vseh štrajkov je bilo vsled tega, ker so podjetniki skušali ali znižati plačo, ali podaljšati delavni čas. 25 krat so delavci ostavili delo, potegnivši se za svoje odpuščene sotovariše ali iz drugih vzrokov. Vendar ni samo kriza provzročila, da so podjetniki postali pogumnejši, temveč tudi slabo stanje organizacij. To nam priča, da je večina odbojnih štrajkov bila v čeških rudokopih in da je bilo največ brezuspešnih štrajkov prav na Češkem pri rudarjih. Ako primerjamo nastopna števila, vidimo, da je bilo največ štrajkov ali popolnoma brezuspešnih ali le deloma uspešnih:

Štrajkov	uspešnih	del. uspešnih	brezuspešnih	Uspeh ni znan
Odbojnih štrajkov . .	16·95%	28·81%	49·16%	5·08%
napadnih „ . .	18·07%	36·15%	28·91%	16·87%
vseh „ . .	17·61%	33·09%	37·32%	11·98%

Okrog 30% (skoraj 7000) štrajkujočih delavcev ni ničesar doseglo in so bile vse žrtve zaman. Ta števila jasno govoré, da je z največjo opreznostjo nastopiti zadnjo pot, da morajo delavci poprej vse resno preudarjati, preden se poslužujejo tega orožja. Slabi uspehi slabo združenih delavskih krogov pa nas učé, da le močne organizacije jamčijo za uspeh.

Gluhonemnice in gluhonemi otroci na Avstrijskem. Iz poročil, podanih na letošnjem shodu učiteljev gluhonemnic na Dunaju, posnamemo, da ima vsa Avstrija 5202 gluhonema otroka (2860 dečkov in 2342 deklie) pod 14 letom. Od teh je komaj ena tretjina preskrbljena v gluhonemnicah. Samo Nizjeavstrijska in Gorenjeavstrijska imata zadosti zavodov, na katerih se vzgajajo celó otroci iz drugih dežel. Na Kranjskem, Saleburškem, Goriškem, Gradiščanskem, Istrskem in v Trstu se dekliece sicer poučujejo na gluhonemnicah, vendar pa ne uživa te dobrote na Kranjskem 61 dečkov, na Saleburškem 3, na Goriškem, Gradiščanskem in Istrskem 23, v Trstu 1. V vseh drugih kronovinah pa se nudi gluhonemim otrokom samo deloma pouk, večkrat samo komaj polovici ali le eni tretjini. Jako žalostne razmere so v tem oziru v Dalmaciji in v Bukovini, kjer nimajo nobenega zavoda, in v Galiciji, kjer se od 23 samo eden vzprejme na zavodih. Vpoštevati pa moramo pri tem, da ima Galicija sama polovico vseh gluhonemih otrok v državi, namreč 2606. Od teh se na gluhonemnicah vzgaja samo 62 dečkov in 51 deklie, 1422 dečkov in 1071 deklie mora biti brez pouka. Tudi na Češkem, ki je gospodarsko tako dobro razvito, mora ostati brez pouka 450 gluhonemih otrok, in 381 se jih vzgaja in vzreja na zasebnih zavodih, ker Češka nima deželnega zavoda. Zadovoljuje se s podpiranjem teh zavodov. V vsej Avstriji se poučuje od 5202 le 1772 gluhonemih otrok (957 dečkov in 815 deklie).

Na posamezne kronovine se razdeljujejo nastopno:

	otrok	dečkov	deklie
Kranjska	105	82	23
Nizjeavstrijska	161	75	86
Gorenjeavstrijska	69	33	36
Štajerska	309	147	162
Saleburška	25	16	9
Koroška	120	61	59
Tirolska in Vorarlberška	153	78	75
Goriška, Gradiščanska, Istra	88	64	22
Trst z okolico	33	18	15
Dalmacija	78	46	32
Moravska	396	216	180
Šleska	114	68	46
Gališka	2606	1484	1126
Bukovina	116	54	62

Od teh se vzgaja na gluhonemnicah:

	otrok	dečkov	deklie
Na Kranjskem	50	21	29
„ Nizjeavstrijskem	434	250	184
„ Gorenjeavstrijskem	99	53	46
„ Štajerskem	128	62	66
„ Saleburškem	25	13	12
„ Tirolskem in Vorarlberskem	104	50	54

	otrok	dečkov	deklie
Na Goriškem, Gradiščanskem in v Istri	74	41	33
v Trstu z okolico	31	17	14
„ Dalmaciji	—	—	—
na Češkem	381	202	179
„ Moravskem *	274	149	125
„ Gališkem	113	62	51
v Bukovini	—	—	—

Iz teh podatkov je razvidno, da je za vzgojo gluhonemih otrok na Avstrijskem še mnogo storiti. Za te siromake bi morala ustanoviti država potrebne zavode.

Med knjigami in revijami.

„Akademie“. V prvi številki VII. letnika „Akademie“, češke socialistične revije, piše dr. L. Winter v članku „Monakov in Imola“ o razpravah na strankarskih zborih mednarodne socialne demokracije nemške in italijanske. Pisatelj pokazuje na početke prepira med Bernsteinom in Kautskim. Početek je bil nadepoln, kajti saj se je šlo za vprašanje, ali nam zadošča še vedno ono orožje pri našem velikem boju, ki je vsekalo že toliko ran v truplo nasprotnikovo! In te prve razprave — kako so bile tudi lepe! V Stuttgartu, tudi še v Hannoveru je bila razprava stvarna, v Monakovem pa so že prišle na dan osebnosti. To je pa vzrok, da so se pričeli pojavljati glasovi: „Kaj hočemo s teorijo?“ V Imoli je bil teoretični prepir doslej stvaren — pisatelj želi, da bi po italijanskem Hannoveru ne prišlo italijansko Monakovo. — V članku: „Popularna kemija pri nas“, zagovarja R. Kanders popularizacijo kemijskih nauk. Kaže na nekaterih mestih, kako se jo je dosedaj populariziralo, in na napake pri tem. Da je pa kemija potrebna znanost, vsaj temeljni njeni pojmi; kajti v njeno področje spada tudi zrak, ki ga v sé vdihamo, voda, ki jo pijemo, blago, ki se vanj odevamo. — Verus je v članku: „K mednarodnemu socialističnemu shodu 1903“ mnenja, da se bo ta shod moral pečati z narodnostnim vprašanjem. Opozarja strankarski zbor češke socialne demokracije na to velevažno točko ter misli, da bi ta zbor mogel dati iniciativo v svrhu razpravljanja narodnostnega vprašanja na mednarodnem socialističnem zboru. V razpravljanje predlaga le-to resolucijo: „Mednarodni socialistični zbor proglašja, da se socialistično gibanje bojuje ravno tako proti političnemu in socialnemu pritisku kakor proti pritisku katerekoli narodnosti. Princip enakosti in svobode vseh ljudi, za kar se bojujemo, obsega tudi princip enakosti in svobode med narodi. Iz tega vzroka zameta shod vse težnje nacionalnega šovinizma, katerih cilj je, pritiskati, ovladati in obdržati v podrejenosti druga narodna plemena, obsoja kar najostreje sleharno obstoječo nadvlado narodov nad narodi v posameznih evropskih državah in proglašja za kulturno pravico vsake narodnosti: bojevati se za narodno samostalnost ali za enako veljavno politično in jezikovno stališče z drugimi, v isti državi prebivajočimi narodi. S tega vzroka proglašja shod dalje, da osvobojenje doslej nesamostojnih narodov ne more biti izvedeno na temelju zgodovinskih mej njihovih nekdanjih držav, če se je tekom časa priselilo k njim

* V Brnu je zavod za gluhone otroke, v katerem se šolajo tudi otroci bližnje Šlezije.

drugo narodno pleme, temveč le na temelju prirodnih narodnostnih mej, ki so edino primerne principu narodnostne samouprave in mednarodne pravičnosti. Shod ravno tako ne priznava takozvanih zgodovinskih pravic posamičnih razredov v državi, kakor ne priznava niti zgodovinskih pravic narodov, priznava le pravice, ki prihajajo iz principa družabne enakosti in svobode. Zbor opominja proletariat vseh narodnosti, naj se nikari ne dá omamiti po nacionalnih prepirih meščanskih razredov, ki hočejo le nahujskati delavstvo enega naroda proti delavstvu drugega naroda ter tako razbiti njegovo mednarodno solidarnost, ki je prvi pogoj njegovega uspešnega boja proti kapitalistični družbi. Končno proglašajo zbor, da osvobojenje narodov od pritiskovanja in potlačevanja njihovih narodnostij ne bo in ne more biti delo niti sedanjih vlad niti meščanskih strank, kajti njihove tradicije, politični in gospodarski interesi so proti slehernemu sporazumljenju med narodi na temelju enakopravnosti. Plemenske borbe in potlačevanje drugih narodnosti so deli njihovih državnih idealov in njihove politične ekonomije. Stranke izkoriščevalcev, katerih sama eksistenca je vtelesena družabna neenakost in nepravilnost, ne morejo že s svojim notranjim značajem biti nositeljice enakosti in mednarodne pravičnosti. Edina stranka in edina moč, ki je s svojim notranjim značajem poklicana, da prinese narodom osvobojenje in mir, je socialistična demokracija. Nacionalni šovinizem in narodnostno potlačevanje ni prav nič podobno niti njenim principom, niti mednarodni solidarnosti delavskega ljudstva, na katere širokem temelju se mora bojevati boj proti kapitalistični družbi. Najvišji moralni in materialni interesi so to, ne pa kako iz časovnega ovzdušja vzprejeta ideologija, ki jo klasificirajo za vsem narodom enako pravično in sposobno za take velike zgodovinske naloge. Njen razvoj in vpliv v narodih in državah pobije le nacionalne ekstreme, onemogoči nasilja, ki se izvršujejo v imenu narodnih idej na narodih drugih in poda slabim narodnostim, ki ječe pod jarmom tuje presile, jamstvo, da bodo izpolnjene njih zahteve. Ker pa morajo biti kakor velika gospodarska in socialna vprašanja, tako tudi narodnostno vprašanje rešeno le mednarodno, smatra zbor ne-le za odveč, ampak tudi za škodljivo, če se ustanavljajo takozvane narodne delavske organizacije, popolnoma oddeljene od ostalega drugojezičnega delavskega gibanja. Zbor pozivlja delavstvo, da v vseh državah ostane trdno pri enotnem postopanju socialističnega gibanja, ne oziraje se na jezikovne razlike. — Članek Fr. Modračka: „Mladež in socialna demokracija“ je državni pravdnik zaplenil.

—sl.—

Češka socialna demokracija je te dni izdala prvi del izbranih govorov in spisov Ferdinanda Lassalleja. Uredil jih je Fran Modraček, mladi ali zelo nadarjeni sociolog. — Češki socialni demokratje prav marljivo delujejo na literarnem polju. Izdali so že celo vrsto spisov prvih socialnih znanstvenikov. V kratkem prično z izdajo monumentalnega dela Marksovega „Kapital“. Beblovo „Ženo“ imajo že preloženo v češčino dolgo časa.

„Žizn“. Lansko leto, junija meseca, je zatrla ruska vlada v Petrogradu izhajajočo revijo „Žizn“. Letošnja prva številka je izšla v Londonu. (Založila socialno-demokratska organizacija Žizn.) Ta številka je zelo obširna in bogata na gradivu. Tu je najprvo prestava Hauptmannove drame „Tkaleci“ („Die Weber“) ter Beblov govor proti Bernsteinu na strankarskem shodu v Hannoveru. Hubert Lagardelle je zastopan s spisom: „Proletariat in vojska“. L. Plohotzky piše o nacionalno političnem življenju na Prusko-Poljskem. Tudi nekaj drugih članov, ki se deloma pečajo tudi s taktiko ruske socialne demokracije napram drugim

smerem. Zadnji del zvezka obseza zanimiv pregled vseh nemirov in stavk na Ruskem v zadnjih šestih letih ter navaja vse ovadbe, prognanstva, zatiranja ruske vlade. Ruski svobodomislec se pač žrtvujejo z življenjem.

Narodnost in socializem. Pod tem naslovom je napisal poljski sodrug poslanec Ignac Daszynski v septembrovi številki berlinskih „Socialistische Monatshefte“, krasen članek, ki se v prvi vrsti peča z razmerami med poljskimi in nemškimi socialnimi demokrati. Daszynski pravi, delavci naj obravnavajo skrajno previdno vsako usiljevanje narodnosti po meščanstvu. Vedno so bili delavci oni, ki so morali pod jarmom „narodnosti“ mnogo trpeti. Tako je tudi pri nas na Slovenskem. Da more pri nas narodna industrija cveteti in procvitati, naj delajo delavci brezmejno, naj imajo slabe plače, naj bodo mirni, ker vse to je baje na korist „narodni“ stvari. Daszynski pravi, da sta bila narodna junaka francoski cesar Louis Napoleon in Bismarek najzagrizenejša preganjalca socialistov, ker so baje proti „narodnosti“. Njuna modrost se je pričela s šlagerji o narodni osvoboditvi in se je končala s podjarmljenjem delavnega ljudstva v imenu narodnega blagostanja. Daszynski trdi, da je nacionalizem zgodovinska kategorija. Stare kategorije družine, roda, plemena se združujejo tu v višjo skupnost, ki v ognju skupne zgodovine nesreč (Drangsale), ki prete vsem članom, dela močnejše. Telesna skupnost postane s tem duševna skupnost. Če zahteva socializem rešitev nižjih stanov proletarcev, mora zahtevati tudi rešitev tlačanih narodov, kajti kakor je neopravičeno gospodstvo kapitala nad proizvozniki, tako je tudi neopravičeno zatiranje narodov. Ta zahteva po nacionalni samostojnosti in prostosti ne nasprotuje nič razrednemu boju delavstva. Enakost v vseh ozirih in tudi v narodnem. V razrednem boju se dela tudi za narodno enakopravnost. Vsi imamo izvršiti ednako socialno delo ali s tem pomagamo tudi enakosti med člani posameznega naroda do površja in veljave. Zato je sodba narodnostnih stremljenj z enostranskega ekonomično-materialistiškega stališča napačna. Daszynski je govoril nam Slovincem prav iz srca. Saj je posebno pri nas razvito mnenje, da je poudarjanje mednarodnosti iz negacija narodnosti. S tem, če smo mednarodni v pravem pomenu besede, smo vedno narodni; zato se pa socialisti ogibljejo ljudi, ki poudarjajo samo narodnost ter vzbujajo s tem sovraštvo med narodi. A.—s.

Zadnji zvezki revije nemške socialne demokracije „Die Neue Zeit“ imajo mnogo zanimivega. Le tu razpravlja J. Witt o šolskem vprašanju. Liberalna progresistična stranka se drži glede šolskega vprašanja načela: „Pouk mora biti prost, izključno znanstven, prost prav vseh verskih in modroslovnih predsodkov. Pouk mora biti uraden in svetoven, ker je čisto javna uredba in ker bi država svojo najprvo dolžnost zanemarjala, če bi se branila širiti znanje.“ Ta izjava je odgovor na članek klerikalca Verhaegena v „Revue sociale catholique“. Klerikalec v svojem članku tarna, češ, „učenci posnemajo nazore svojih učiteljev in postanejo proti volji svojih katoliških staršev indiferentni, prostozidarji, celo socialisti, kakor je učitelj ali prostozidar ali socialist.“ Zato so zahtevali klerikalci, da se dovoli „državna podpora onim šolam, ki se podrede državnemu nadziranju in odgovarjajo zakonitim pogojem.“

V 21. številki se peča Maks Adler v članku „Das österreichische Chaos und seine Entwirrung“ z Rudolf Springerjevo knjigo: „Der Kampf der österreichischen Nationen um den Staat“. Knjiga je bila vobče prav dobro ocenjena, a vendar jo smatra Adler kot nekaj osnovni komentar — avstrijskega socialno demokratskega narodnega programa.

Zanimivo razpravo proti revizionizmu objavlja Karel Liebknrecht pod naslovom: „Die neue Methode“, polemika proti zadnjič izišli knjigi: „Theorie und Praxis“ od Jean Jaurès. Po Liebknrechtovem mnenju ima Jaurès jako napačne nazore o Marksizmu. Že dejstvo, da se ozira Jaurès pri obravnavi Marksizma večinoma le na „komunistični manifest“, opravičuje to začudenje, kajti v poznejših svojih delih ni Marks absolutno „Verelendigungsteorijo“ več zastopal. Poleg tega nima po Liebknrechtu Jaurès v oceni Marksove revolucionarne teorije prav, ker jo smatra za „parasiterno“ (to je nastopajočo ob priliki meščanske revolucije). Liebknrecht kritizira poleg tega Jaurèsove nazore o Marksovi „diktaturi proletariata“, katero imenuje Jaurès „kaos metod“. Glavna vsebina Jaurèsove knjige pa se ozira na „novo metodo“. O tej vsebini pravi Liebknrecht doslovno: „On (Jaurès) se vidi že sredi procesa socializiranja, čuje rasti travo kolektivizma. Kako močnemu domnevanju se udaja, kažejo njegovi končni članki, v katerih hvalisa kot pričetke socializma neštevilne uredbe obstoječega in večinoma ultra-individualističnega rimskega prava, ki služijo vendar za intenziranje kapitalističnega izkoriščanja lastnine. — Končni cilj se mora postaviti vedno v ospredje: vedno se mora gledati na ta končni cilj; celo obstoječo družbo sistematično obsuti z duhom, s krvjo in z uredbami socializma: to je vroča, navdušena temeljna tendenca, katero naglašja Jaurès vedno.“ — Toliko smo nameravali omeniti, da čujemo enkrat dobro oceno Bernsteinovega naziranja od Marksista. Tu leži torej razlika: Evolucija!

Umetnost.

Druga slovenska umetniška razstava se je otvorila dne 20. septembra t. l. v Ljubljani. Nisem in tudi nočem biti pripadnik onih, ki hvalijo vse brez izjeme, čemur se nadeva ime „slovensko“. Prepričan sem v dno svoje duše, da le oni narod v resnici napreduje in vstvarja svojo kulturo, ki sam sebe neprestano pregleduje, kritikuje in popravlja. — Druga umetniška razstava se je priredila v znamenju secesije in umetnosti. Mnogi poudarjajo, da je bila ta druga razstava od prve kvalitativno in kvantitativno slabejša. Mislim, da se druga razstava s prvo sploh primerjati ne dá. Prva razstava se je priredila v znamenju nacionalne slave. Posebno se je poudarjalo, da je to prva slovenska umetniška razstava. A drugi se mora reči, da je bila res le umetniška. Pri nas še ni občinstva, ki bi lahko izreklo temeljito kritično sodbo o umetnosti. Zato javnost tudi ni pojmla te razstave, ki je bila vsekakor kvalitativno mnogo višje nego prva, razen par izjem.

Najprej kaj je secesija? Mislim, da je napačno umevanje te moderne smeri v umetnosti glavna zapreka, da občinstvo ne ume samostojno soditi. Secesija je smer, ki potiska razna akademiška pravila na svoje mesto. Secesijo se mora razumeti kot urejujočo smer v umetnosti, ne pa smer, ki sploh zametava pravila. Danes pravzaprav ne moremo soditi secesije, ker smo šele ob njenem porodu. To smer kritičneje soditi bodo mogli naši zanamci, kajti mi danes ne moremo pregledati vsega njenega polja.

Zato mnogi niso pojmlili n. pr. Jakopičevih slik, ki po sodbi mnogih sploh ne priznavajo nobenih pravil in jih torej v celoti imenujejo slikarski anarhizem. Tu nastane novo vprašanje: Ali mora, ali more biti slikar samo naturalist, ali naj bo slikarska in kiparska umetnost omejena le na zunajno formo? To vprašanje je druga razstava zanikala. Slikati se dá tudi dušo, slikati se dá, izklesati se dá, tudi duševni moment, duševno čilost, propalost, duševne boje. Ne rečem, da so se naši slikarji povzpeli v tej smeri do skrajne višine, ali lepo znamenje je to, da živita slikar in kipar tudi duševno življenje in ga spoznata ter nastopata pred nami tudi kot dušeslovca in modroslovca.

Vsega tega pri nas niso upoštevali, ko so ogledovali in ocenjevali drugo slovensko umetniško razstavo, ki je stala glede umetnosti mnogo višje, nego prva. Ko je Rodin napravil Balzaca, kako je bila Francoska ogorčena nad to „umetnostjo“. Bilo je treba velike šole, da se je podrla sodba mase in da je postala kritika objektivnejša.

Jakopič je eden onih slovenskih slikarjev, ki pri kritikih niso priljubljeni. In vendar se nam je zdela njegova „Izgubljena duša“ tako čustvena, kakor nobena druga v tej razstavi. Ravno tako filozofska je „Sirota“. Tako dobro je náme učinkoval „Svetnik“ in slika „Noč“. Vse te slike so zelo karakteristične za to razstavo, in slikarji so gotovo že naprej vedeli, da se nimajo nadejati hvale občinstva. Razstavljenje teh slik pomeni pogumen korak . . . Jama je zelo nadarjen in tudi izobražen slikar, katerega čopič se zreali v njegovih slikah kakor „Breze“, „Pri kolarju“, „Pod topoli“ ter v imenitnem njegovem „Mornarju“. Grohar vrlo lepo napreduje ter se kaže v svojih lepih pokrajinskih slikah. Tudi Strnen se je odlikoval s svojimi studijami in risbami. — Kiparji so bili manj zastopani. Ugajali so mi kipi Bernekerja, Zajca, manj pa ženski kipi Kastlove. Razstavilo je 17 umetnikov svoje izdelke.

P—h.

Leo Bily:

Vladar.

I.

V neki deželi je gnil narod. Brez vse volje je bil: ovenél je bil kakor ovene listje v jesenskem času. Življenje se je točilo liki kolesu in nikomur ni prišlo na misel bežati od tod. Ljudstvo je bilo zadovoljno v dremajočem preživljevanju svojih dni. Nemirov ni bilo, in strahu pred jutrišnjim dnem tudi ne! Tako velika je že bila ovenelost volje v tej deželi, da tujei že kar nič več niso mogli gledati tega bednega ljudstva in njegovega životarenja.

To je bila nekaka čudna bolezen, doslej svetu neznana. Tuji opazovalci, ako so sploh mogli kaj časa med tem ljudstvom živeti, dejali so, da mu je usojeno izumrtje. Učeni raziskovalci so pisali o tem narodu debele knjige z eno perspektivo v bodočnost: „Izginil

je!“ in tuji paskvilantje so lepili v njegovi sredi po njegovih mestih posmehovalne lepake o njem samem. Veseli izleti so se prirejali v to deželo, katerih udeležniki so razbijali palice ob hrbitih gnijočega ljudstva, žene so bile onečešćevane, imetje uničevano — ali prebivalci te čudne dežele se niso branili, le pokorno so se jih ogibali in jih pozdravljali s pomnoženo spoštljivostjo. Njihove mučitelje je že vse omrzelo. Zgnusilo se jim je to bedno ljudstvo brez sleharne volje, dovolj so imeli že te zabave. Izogibati so se ga začeli kot nekakega močvirja duš, boječ se, da se sami ne okužijo.

Le tam na visoki gori je živel starec, poslednji ostanek slavnejše narodove dobe. Edino ta starec je imel še voljo, redki ostanek minulih časov ali njegovo telo je bilo izmozgano in tako je bila tudi njegova volja neplodovita. Strašne muke je trpel, ker je ni mogel pokazati ob zatonu življenja. Cele dneve in noči je stal na svoji gori, gledajoč na nebeški svod; ugasle oči so pa molile, da bi vendar Bog pomagal in pretresel ta narod ter mu vrnil voljo, srce pa je že dolgo prenehalo verovati v spolnitev te molitve.

II.

In nekega dne je prišel koristolovec, pojavil se je v glavnem mestu tega naroda brez volje, napadel je starega slaboumnega kralja in se polastil vlade. Strah in groza je preletela vso deželo. Nihče pa se ni upal niti ganiti proti temu strahovitemu dogodku. In ko je novi kralj zagrozil s smrtjo vsakemu brez razlike, kdor bi le zinil besedo proti njemu, so takoj drugi dan vsi časopisi v deželi priobčili najudanejšje in najnavdušenejšje uvodnike o nenadajočem se vladarju. In stari kralj je bil pozabljen.

Nekoliko časa se je kralj zabaval. Zavest, da ima on edini v celi širni deželi voljo, napolnjevala je njegova prsa s ponosom, kakršnega še ni poznal do tedaj. Ali kmalu je čutil, da upada tudi njegova volja zaradi pomanjkanja vsakega odpora drugih. Njegova duša se je napolnila z gnusom proti temu ovenelemu, bednemu ljudstvu, iz gnusa se je razvil srd, ki je rasel v krvoločno sovraštvo.

Tako se mu je vgnusila čeda njegovih podanikov, da je neprestano premišljal, kako bi najkrutejšje izkušal njihovo potrpljenje. Povišal je davke, tako da se je moralo ljudstvo potiti do krvi. Zdihovali so, bridko jokali, delali noč in dan in — plačevali, plačevali... Gledališča so se zaprla, igre v cirkuzih prepovedale, na trgu so bili razbiti in sežgani vsi godbeni instrumenti vse dežele, da ne bi niti

žarek umetniškega čuta razsvital bodočih temnih dni. Na to je razposlal po deželi svoje biriče, da bi vohali, kdo zine besedo proti njegovim poveljem. Biriči so se vrnili brez sleharnega uspeha. Ta nečuvvena boječnost je z divjim srdom napolnila kralja. In v nočeh, navdušen po zavžitem vinu, si je izmišljal še nesmiselnejše in bolj divje zakone. Izdal je zakon, da bo jahal po mestu na konju v rdeči obleki. Kdor se zakasni na ulici in razžali rdečo obleko kraljevo, bo na najbližjem svetilniku, brez sodbe, obešen. In kralj jaha, škrlat ga ovija, za njim se podi na ognjevitih konjih truma biričev in rabljev. Celo mesto prejaha, jezen, nevoljen se vrne v svoje palače. Celo mesto — kakor bi izumrlo. Prebivalci so se poskrili, kamor se je le kdo mogel, v kleti, v luknje, le da ne bi razžalil najvišjega gospoda z nečistim svojim pogledom.

III.

In kralj se je neznansko razsrdil in prisegel: „Uničim ves narod, to svojat brez volje, ki ni vredna, da živi pod tem solncem.“

In ta misel ga je omamila liki najsilnejši pijači. On, nekdanj koristolovec brez strehe — in danes hoče uničiti ves narod! Grandiozna misel: ko bi ta svojat imela eno samo glavo! Z enim mahom bi bilo po nji! Vladar misli, misli, napihuje se, raste sam pred seboj, in naposled vidi popolnoma jasno: „Jaz sem usoda tega ljudstva. Jaz sem bog teh ljudi! Jaz sem njihov vsemogočni malik!“

Vladarju se začenja v glavi vrteti, ko poln vina kriči te besede. In takoj še v ti noči izda proglas po vsem kraljestvu. Sebe postavi za malika, določi češčenje, in to krvave ljudske dari.

Žrtev ne primanjkuje, ampak vedno več jih je. Otroke trgajo materam iz naročij in jih — žrtvujejo; ženam odvajajo može, da jih — žrtvujejo; stare roditelje srebrnih las lové, pred očmi otrok jih vodijo vklenjene v verige in jih — žrtvujejo.

IV.

Nihče se ni upal spregovoriti, nihče pošepniti. Dežela je trepetala groze, pa trpela. Le enkrat je bilo: iz gorá je prišel visok starec, stoletni, lasje in brada so mu bili beli kot sneg, oči ugasle od starosti. Postavil se je pri vhodu v kraljeve palače: prišel je prosit za bedno svoje ljudstvo, ker mu drugače ni mogel pomoči. Njegova stara duša je trpela, imel je še veliko, neizrabljene volje, mišice njegove so že ovenele, starost je njegove sile izsušila za vedno. Vladar je pravkar jahal k obredom, zapovedanim v češčenje najvišjega in edinega malika v kraljestvu, vladarja samega.

Stoletni starec gleda z ugaslimi očmi vladarja, naravnost gleda v strašne oči krvavega malika. Nekaj čisto drugega vidi stoletni mož, kajti oči, ki so preživele celo stoletje, vidijo vse nekaj drugega kot oči ostalih ljudi. In starec gleda, gleda in se zgraža. Nadeja se nekaj velikega, lahen vetrec božjega diha naglo začuti okolo sebe. In namesto, da bi stopil pred kralja, sklenil roke in prosil milosti za to bedno ljudstvo, za konec žrtev, pade stoletni starec naenkrat na kolena, s čelom dotika se tal in šepče: „Naš dobrotnik! Veliki naš dobrotnik!“

Mislili so, da je starček zblaznel. Prinesli so palice in ga nabili. Kralj pa mu je pljunil na sive lase: „Glej, bedni sivček — tu je kraljevi odgovor na Tvojo pasjo pokorščino!“

In izdal je zapoved, da se žrtve pomnože.

V.

V deželi je zadušljivo, težko se zajoče in nepopisna tihota vlada povsod. Celo pogledi molče. Ljudske oči se v sramoti ogibajo očem. Proti nebu se pa vali dim z oltarjev krvavega malika — vladar nadaljuje svoje grozno delo. Svojo voljo je postavil proti vsemu narodu. Med božja dejanja posega s svojo voljo.

Naenkrat mu prineso ogleduhi vest: Zmučeno in žalostno ljudstvo hodi tajno, v nočeh, v neke gozde, kjer se klanja staremu maliku, mu žrtvuje in ga prosi tolažbe v trpljenju.

Najpoprej se je vladar zasmejal bednemu protivniku. Kaj! Iztesana klada iz kamena — pa on živi človek krute sile, vtelesena usoda živa, živeči malik! Vendar se je nepričakovano razžalostil. Ta klada, četudi kamnita, vendar je nasprotnica njegove vsemogočne volje — neznosno!

Prepovedane so bile takoj te tajne božje poti k maliku kot veleizdaja. Kralj sam pa je malika razbil s kladivom na tisoče koščkov. Ali, glej! čudne stvari! En malik razbit, uničen, pa oživel je v tisočerihih koščkih, brez konca in možnosti ga vjeti in ubiti. Takoj drugi dan, potem ko je samo Veličanstvo z lastno roko na slavnosten način razbilo malika, je odneslo ljudstvo vse, tudi najmanjše koščke njegove.

Najmanjši košček se je smatral kot redki omulet, predragocena tolažba v trpljenju in žalosti. Ljudje so se začeli tajno shajati k češenju teh koščkov, zapirali so duri za seboj kot puntarji, molili so, razgovarjali se, tajno se posvetovali. Vladarjevi svetovalci so mu hitro svetovali, da je treba poseči energično, z železno roko.

Biriči in bobnarji so najpopreje oznanili po vsej deželi, naj vsakdo prostovoljno odda ostanke razbitega malika kraljevskim uslužbencem in slavnim uradom, drugače zapade smrti. Pa, glejte! Nihče se ni prijavil! Ta splošni molk, ta trdovratnost vsega ljudstva v deželi ovene le volje je bila tako grozna novost, da je marsikoga prvič pretresla groza pred nekaj neznansko strašnim. Nihče iz celega pokolenja ni še slišal o nečem podobnem . . . Upreti se vladarju! Groza! . . . In razlili so se po vsem narodu neki čudoviti valovi, v katerih so dvorski ogleduhi in ovaduhi videli nekaj, česar se niso nikdar nadejali, namreč: v državi se je pojavila volja.

Vladar je zbesnel. Zapovedal je natančno preiskati vse hiše in stanovanja. Sodni sluge in biriči so pregledovali postelje, vzdigovali deske sobnih tal, tu pa tam so našli košček malika, zaplenili vse in kradli, kar se je dalo. Prišli so pa povsod na kruti, obupni odpor ljudstva.

Ljudje so bežali v gore, puščajoč vse biričem v plen. S seboj so pa nesli na prsih dragocene koščke bivšega ničvrednega kamnitega malika; očetje so jih dajali otrokom kot najdražjo dedščino. V življenjskih nevarnostih so jih nosili begunci za mejo države. V svrhu prikritja teh ostankov malika so postavljali velikanske, nedobitne kleti in sklicevali tajne shode. V deželi je vrelo in bilo je gibanje, kakor že davno ne. V tem kraju je kdo ubil kraljevskega biriča, tam so ga kralju poslali nazaj, potem ko so mu posmešno obrili pol glave. Nihče se ni nadejal, in puntarji so prišli, nihče se ni nadejal, in puntarji so izginili . . . Tu pa tam so se pojavili čudni ljudje ter začeli na trgih in na hribih govoriti ljudstvu, ki je bilo kot v plamenih blaznosti.

Ene noči pa je bil nakrat razbit malik — kraljeva podoba! Vladar se je razkačil in je prisegel, da potepta to ljudstvo kot môčne črve. Vsi tesarji v deželi so bili poklicani, da postavijo vešala, in mizarjem je bilo napovedano delati rakve. Kot zanikrna mrhovina bodo telesa obešencev razmetana po ulicah in gnijo naj tam, dokler ta ogovni duh ne pogubi zadnjo živo dušo. V lastnem smradu svoje gnilobe izgine naj celi narod, bedna ta svojat brez volje.

Vešala pa so bila čez noč razbita. In drugo noč zopet. In kralj, besneč jeze, gre na čelu jezdne vojske proti upornemu ljudstvu. Dva-krat se vržejo oklepniki na ljudstvo, bijoč vanj s sabljami. Ljudstvo se ne umakne. Vladar zapove še večjemu moštvu jezdecev, naj vse poteptajo, tudi sam zajaha na divjem konju v mase ljudstva.

Glej! Nek uličnik vrže s pračo kamen. Kamen zadene kralja v glavo. Zvrne se, v duši mu postane tema, celo telo trepetaja bolesti. Ker leži vladar, opušča ga vojska, brati se z ljudstvom. Z zmago-slavnim petjem polnijo se gostilne in vinotoči . . .

Vladar pa, smatran za mrtvega, leži v omedlevici na praznem trgu do noči, puščen kot pes.

VI.

Temna noč. In v ti noči skozi vodne megle pluje po reki ladjica dalje in dalje. Na ladjici leži v polusanjah človek, slečen je, le malomarno pokrit s plaščem. Poleg njega pa sedi častitljiv starec. Ugasle stoletne oči gledajo v obraz spečega, lasje in brada kot mleko. Veličastvena prikazen.

Naenkrat se prebudi speči človek iz polspanja in prestrašene oči spoznajo starčka.

„Kje sem, starček? Kam greva?“

Starček ne odgovarja, le stoletne oči gledajo, gledajo.

„Tebi sem enkrat pljunil na glavo, ali se spominjaš?“

Starček ne odgovarja, molči, na ležečega gleda.

„Nagradim Te kraljevsko, starček! Ti si moj rešnik! Vladar sem v ti deželi. Usoda sem tega ljudstva, njegova usoda, njegov malik, njegov Bog!“

Starček ne odgovarja, le dalje vesla, ladjica pa teče po tihih valčkih dalje in dalje . . . „Usoda? Bog? Malik?“ razmišlja starček.

„Naš dobrotnik pač!“ misli stoletni mož. „Tebe smo potrebovali, Ti si nam storil mnogo dobrega. Brez Tebe bi pregnili! Teptal si nas, in glej! vstali smo! Pobiljal si nas, in glej! rasli smo dan na dan. Domišljjal si se, da nas vničiš, ali Tvoja naloga je bila nas pre-roditi! Dejal si, da si naša usoda, ali bil si le druge usode slepo orodje. Bodi blagoslovljen!“

Ali starček besedice ni spregovoril, le sklonil se je k padlemu tiranu, še nižje se je sklonil in mu tiho poljubil roke.

„To niso Tvoje roke!“ si je mislil starec, „ampak božje roke!“

In v temi, vedno dalje in dalje plula je tiho, prav tiho po reki ladjica.

Listnica uredništva in upravnništva.

To številko smo izdali za dva meseca, da doidemo mesec izhajanja in ob-sega dve poli. — „Sokrat“: Prihodnjič.